

architectuur aan de oostkust

Voor wie met de geschiedenis van deze streek enigszins bekend is, zijn er weinig hoeken van ons land die zo 'n diepe bekoring bieden. De Oostkust, de streek van Lissewege tot Cadzand en van Knokke tot Damme, is geen gewoon geschenk van de natuur. De geografie is er de studie van mensenwerk en het landschap draagt in ieder van zijn lijnen en vergezichten de sporen van gekende en niet-gekende geschiedenis.

De krachtlijnen der Middeleeuwen hadden hier brandpunten gesteld. Vele getuigenissen zijn ons overgebleven, terwijl het landschap nieuwe gedaanten kreeg. Toen het verval van het Zwin zich had voltrokken, trad meteen en grote stilte in van vele eeuwen lang: de havens waren uitgestorven; alleen dorpen, hofsteden, weiden. Economisch, sociaal, politiek: onbelangrijk...

Bij de aanvang van deze eeuw ging onze kuststreek opnieuw open. De haven van Zeebrugge werd aangelegd en de duinen werden volgebouwd met een bijna ononderbroken rij van badplaatsen. Door de stilte van een vroeger verloren hoek lopen nu de drukste wegen van het land.

Van deze drie etappes der geschiedenis is de bouwkunst ons als een neerslag achtergebleven.

Het valt niet in het bestek van dit artikel uit te weiden over de monumenten van de glorie tijd van de Zwinstreek. Dit dankbaar onderwerp is voor een andere bijdrage tot dit nummer voorbehouden. Ze zijn eerbiedwaardig en groots: de torens van Lissewege, Oostkerke, St.-Anna-ter-Muiden, Damme; deze laatste slanke

ker en ontroerender dan de andere; de schuur van ter Doest; te Damme nog: het stadhuis en meerdere patriciërswohnungen... Maar er is een kenmerk dat niemand zal ontsnappen: hoe de torens ankervast gebouwd zijn in een landschap dat niets gemeen heeft met de rijke, maatvolle Brabantse bekoorlijkheid. Er was geen plaats voor kleinwerk.

Rond en tussen deze *bakens* die de Middeleeuwen, met hun monniken en kooplieden, ons hebben nagelaten, komt het tweede, even poëtische element uit het landschap van de Oostkust: de hoeven en de eenvoudige dorps huizen. De witte schoonheid van de polders.

Twee soorten hoevegebouwen vallen op, als men tenminste de monumentale schuur van ter Doest buiten beschouwing laat: men vindt — eerder zeldzaam doch des te treffender — de grote vierkante, alleenstaande schuren met hun zeer laagkomend dak. Men noemt ze Friese schuren, maar het lijkt wel uitgemaakt dat zij niets te danken hebben aan een invloed uit het Noorden. En indien er enige gelijkenis bestaat met het hoevetype dat men in Friesland ontmoet, dan kan historisch de vraag zelfs gesteld worden of de Friese boerderijen niets van het Vlaamse voorbeeld hebben nagevolgd.

De Friese schuur is zeldzaam geworden aan onze Oostkust: Zuienkerke, Uitkerke bezitten er, ook te Knokke en te Westkapelle zijn er ons bekend. Haar oorsprong zou wortelen in de grote hoevegebouwen der Middeleeuwse abdijen. Haar constructie, vooral het inwendige,

het dakgebinte, getuigt van een vaardigheid die verder reikt dan het bescheiden vakmanschap van te lande; men denkt aan het timmermanswerk van een schip; haar vorm draagt dezelfde stempel als de torens van de Oostkust: ankervast in de blote vlakke bij de zee.

Lichter, bevalliger, speelser bijna, zijn echter het merendeel van onze boerderijen. In losse bebouwing of soms lang-gerekt, tot 80 en 90 m, zindelijk witgekalkt, dikwijls omgeven door een kroon van populieren, geven zij een eigen uitzicht aan het landschap. Waarschijnlijk dateren de meeste uit de achttiende eeuw, die wellicht ook voor onze boeren nog een tijd van welstand en vooruitgang betekende vóór de donkere jaren van de negentiende eeuw.

De bouwopvatting is eenvoudig. Zij eerbiedigt bepaalde wetten die de ervaring heeft opgelegd: een oriëntatie van de gevel en van de voutekamer b. v. En toch hebben deze hoeven allure. De kustvlakte is nooit een feodale streek geweest met vele kleine boerderijtjes rondom het kasteel. De kust is een vrij land.

Het verwondert hoe de opvatting der hoeven volledig verandert wanneer wij de Nederlandse grens overtrekken. Pas in de zeventiende eeuw werd Zeeuws-Vlaanderen van Vlaanderen afgescheiden, en, niettegenstaande de een gemeenschappelijke geschiedenis van landbouw en handel (de Vlaamse abdijen bezaten er zeer uitgestrekte landerijen), niettegenstaande een gelijkaardige bodemwinning, is de breuk opvallend. De witgekalkte gevels verdwijnen en het rieten dak krijgt het overwicht. Zou de religieuze en politieke scheiding sedert de godsdienstoorlogen een noordelijke invloed hebben in de hand gewerkt of zou een eigen ontwikkeling tot zo afwijkende resultaten hebben geleid? Een antwoord dat voldoende zekerheid biedt, lijkt niet te bekomen: een verschillende landbouweconomie, meer op gewassen dan op veeteelt ingesteld, immigratie van nieuwe bevolkingsgroepen, Zeeuwen, Hugenoten, ...worden als uitleg vooropgezet.

Uit dezelfde stille eeuwen van de oostelijke kustvlakte zijn ons ook gebleven de eenvoudige dorpswoningen: het huis met een verdieping achter een waardige vierkante gevel, dat waarschijnlijk de pastorie zal zijn; de herberg, de smidse, de woning van een rustend landbouwer, of de lage werkmanswoningen die lijken op een Brugs godshuis. Typisch zijn ze niet, maar ze nemen deel aan de gelaten rust van een verloren hoek. Vele zijn sedert de laatste oorlog verloren gegaan, maar wie Lissewege, Dudzele, Oostkerke, Damme bezoekt, ontdekt hun pretentieloze bekooring.

Zo is de Oostkust met haar polders tot de drempel van de twintigste eeuw gekomen: de Spaanse forten waren ontmanteld en vergeten, het Zwin was verdwenen en vervangen door een vreemd, rechtlijnig kanaal dat nooit schepen heeft gezien en dat zo spoedig een deel van de grote, winderige stilte is geworden. De kustdorpen lagen beschermd achter een brede

rij ongerepte duinen. Geen havens, geen zeeweringen. Met het begin dezer eeuw werd de stilte verbroken. In enkele tientallen jaren zijn de duinen — procentsgewijze — zo goed als verdwenen. Het verlaten pad dat van het oud kerkje te Knokke tot aan het strand kronkelde, werd de huidige Lippenslaan. Nieuwe wegen werden geopend. Men kent de opgang van het toerisme. De haven van Zeebrugge werd aangelegd. De industrie verscheen in het landschap.

De belangstellende zal de huidige verschijning van de Oostkust het liefst zelf ontdekken. En nog steeds zal hij niet ontgoocheld worden. Enorme vergissingen ten spijt, blijft Duinbergen een riant geheel van rode daken en Knokke een heerlijke tuin midden bordures van sparren en knotwilgen. Het had zoveel mooier kunnen zijn indien duinen en bosjes ontzag hadden gekregen en de mens zich eerbiedig op de rand van het schoonste natuurschoon had gevestigd. En nóg gaat men verder; worden nieuwe villa's op duinekoppen getild, worden andere nieuwe villa's in dennenbossen neergezet, roeit men deze verder uit.

De moderne architectuur werd weinig gediend in al de bouwlust die sinds een halve eeuw langs de kust woedt. Het cliënteel verkoos een villastijl, die in de beste gevallen vlaams-landelijk, ja begijnhovelijk moest aandoen (*Le Béguinage du Zoute*). In andere gevallen werd het Normandische, Engelse, Italiaanse, Spaanse stijl, zelfs met Moorse invloed, enz... Maar het woonhuis van Dr. Mattelaer, dat Huib Hoste in 1925 te Knokke bouwde, heeft prachtig stand gehouden: het blijft een der weinige, belangwekkende moderne gebouwen van onze Oostkust. Het casino te Knokke (1928), van architect Stijnen, was het óók, totdat, om onbekende redenen, enkele jaren geleden, een modieuze gevel als een dekmantel aan het geheel werd aangepast.

Ook de nieuwe kerkelijke bouwkunst kan moeilijk gelukkig geheten worden. Na al het baanbrekend werk uit binnen- en buitenland dat de tentoonstelling *Ars Sacra* ons te Leuven in 1958 toonde, is de nieuwe St.-Margaretakerk te Knokke een ware ramp, waarvan de hoge toren zeer ver getuigt.

Zijn de eenheden weinig of niet interessant, het geheel van onze badplaatsen is vol afwisseling en het groen verbergt zo gewillig en strelend de bij elkaar vloekende pronkstijlen.

In onze polderdorpen werd vanzelfsprekend heel wat minder gebouwd. Iets vermeldenswaardig kwam er evenmin tot stand. Toch leveren naburige streken en landen ons voorbeelden van een volwaardige architectuur die op geslaagde wijze geïntegreerd is geworden in vlakten zoals deze van onze Oostkust: harmonie van lange, horizontale lijnen, die de lijnen van het landschap niet verbreken, niet storen, en voorlopig geen nieuwe bakens willen plaatsen naast de oude, bekende torens. In deze hoek van W.-Europa, die men overbevolkt noemt, moet de mens het landschap angstvallig bewaken en met

overleg gebruiken. De middelen zijn onbeperkt om het te verwoesten en tot een steppe te herscheppen. Ruimtelijke ordening en urbanisme zijn in een open natuur, zoals kust en polders, een meer dwingende noodzakelijkheid dan b. v. in het Houtland, ten zuiden van Brugge. Ieder huis ziet men kilometer ver. Niet alleen de badplaatsen, maar ieder polderdorp zou zijn nauwkeurig bestudeerd ontwikkelingsplan moeten bezitten. Hoeveel beter had men Lissewege niet kunnen bewaren? Hoeveel hofsteden werden niet verknoeid door armzalige bijgebouwen die met een weinig hogere kosten de sierlijkheid voor bewoners en bezoekers had kunnen vrijwaren, en zelfs de uitbating verbeteren?

Helaas, we zijn nog ver van een weloverwogen inrichting van het landschap. Voor wie niet overtuigd mocht zijn, levert de autoweg tussen Westkapelle en Knokke de laatste illustratie. In een soort verkapte lintbebouwing, wordt daar een verwarde uitstalling aangeboden van wat men misschien ook een landelijke architectuur durft heten.

En toch betekent dit allerm minst dat een rem op de levenskracht onzer streek mag gezet worden. Ook voor de industrie is een plaats voorbehouden. Langs het kanaal Brugge-Zeebrugge kan zij gegroepeerd worden, afgeschermd met gordijnen van groen, afgestemd op een *cité-linéaire* naar de opvattingen die Le Corbusier en andere pioniers sinds lang verkondigen. Dat betekent: een industrieas langs water- en spoorweg, met evenwijdig aan deze as, de agglomeraties waar de mensen wonen. Het kunnen onze oude dorpen zijn met hun intieme vrede, ofwel nieuwe kernen, met nieuw leven. De schoonheid van onze polders zal niet verarmen; integendeel, de wanordelijke verspreiding van karakterloze huizen, in lange rijen langs de wegen, is de ontluistering die zich thans voltrekt. Op dit gebied hebben de overheden de zwaarste verantwoordelijkheden, want het gaat niet om een louter esthetisch probleem voor liefhebbers en ingewijden; het is ons aller huis, dat wij leefbaar en opwekkend willen, waar van wij de luister willen bewaren. Schrijven over een streek die men bemint, kan niets anders dan met passie gebeuren.

FERNAND TRAEEN

Boven :
De voorgevel van de casino van Knokke-Het Zoute,
Albert-Plage. Architect Leo Stijnen.

Foto C.G.T. - Levan

Onder : Modern woonhuis te Knokke. Architect Huib Hoste.
Foto Sergijsels